

Meer levend hoogveen

foto André Jansen

Goed ontwikkelde hoogveenvegetatie in de Mariapeel, de oppervlakte is echter te klein om als actief (of levend) hoogveen gekarteerd te worden.

Goed nieuws uit het hoogveen. Een gedegen inventarisatie brengt meer plekken met levend hoogveen aan het licht. Het lijkt erop dat de ingrijpende natuurherstelmaatregelen van de terreinbeheerders sneller dan verwacht vruchten gaan dragen.

Een ad-hoc werkgroep van vijf hoogveendeskundigen uit het OBN-deskundigenteam Nat zandlandschap heeft in de afgelopen wintermaanden een studie uitgevoerd in de voor Natura 2000 begrensde hoogveengebieden. Zij deden dit op verzoek van het ministerie van Economische Zaken dat behoefte heeft aan een meer nauwkeurige en eenduidige kartering van de in hoogveen voorkomende habitattypen.

Concreet ging het om het vaststellen en begrenzen van het prioritaire habitattypen Actieve hoogvenen (H7110A) en van

het habitattypen Herstellende hoogvenen (H7120). Van het laatstgenoemde type vroeg EZ de deskundigen bovendien een inschatting te geven over de herstelmogelijkheden binnen 30 jaar voor begroeiingen buiten de veenbodems.

Loekie van Tweel, een van de vijf deskundigen en werkzaam als ecooloog bij Landschap Overijssel, kan zich goed voorstellen waarom EZ met deze vraag naar het deskundigenteam is gegaan. "Het karteren van hoogveenvegetaties is niet eenvoudig. Vanuit de habitatrictlijn lagen er natuurlijk al definities, maar vooral voor het habitattypen actieve hoogvenen was het nodig om het concreter af te grenzen. Bepalend hierbij is het voorkomen van de 'acrotelm'. Dat is de toplaag van goed functionerend levend hoogveen; deze laag heeft zelfregulerende eigenschappen en is goed in staat water vast te houden waardoor op landschapsschaal

mogelijkheden ontstaan voor uitbreiding van hoogveen. Het herkennen en begrenzen ervan is lastig, zeker voor mensen die niet regelmatig actieve hoogvenen zien. Wij hebben hierover bij het begin van dit project samen met de opdrachtgever uitgebreid gediscussieerd en samen in het veld, in het hoogveen, afgesproken hoe we de grens trekken. Met de afgesproken criteria hebben we vervolgens de andere hoogveengebieden eenduidig gekarteerd."

De werkgroep heeft 14 gebieden in kaart gebracht. Het veldwerk is gedaan en de rapportage van de studie is vrijwel gereed. Deze inventarisatie heeft volgens Van Tweel veel nieuws opgeleverd. "Er was van een aantal gebieden bekend dat er levend hoogveen voorkwam. Onze inventarisatie bevestigde dit. Al kwamen wij wel tot andere oppervlaktes: soms meer, soms wat minder. Tot onze grote verrassing bleken er andere gebieden

te zijn waar de hoogveenontwikkeling zó goed verliep dat we meer tijd moesten uittrekken voor onze inventarisatie. Uiteindelijk hebben we daar naast herstellend hoogveen ook actief hoogveen aangetroffen. Dit zijn Korenburgerveen, Wooldse Veen, Wierdense Veld en Aamsveen. Deze gebieden kunnen dus op de illustere lijst voor 'levend hoogveen' worden toegevoegd."

Onder de huidige Nederlandse condities zijn de oppervlaktes actief of levend hoogveen vaak maar klein. De werkgroep hanteerde bij de kartering van dit habitattype de voorgescreven ondergrens van 1 are. "Dit hoogveen moet omringd zijn door ondersteunende vegetaties van herstellend hoogveen en boven de naaste omgeving uitstijgen en deze beïnvloeden," voegt Van Tweel toe. "Het moet natuurlijk wel borrelen en 'overkoken' om echt levend hoogveen te zijn." De totale oppervlakte actieve hoogvenen (H7110A) in Nederland heeft de werkgroep vastgesteld op 7,58 ha, verspreid over 10 terreinen. Als de ingeslagen weg wordt voortgezet zal zich dit uitbreiden, zeker wanneer in randzones goede overgangen naar de omgeving worden geschapen. [HvdB]

Voor meer informatie:

Loekie.vanTweel@landschapoverijssel.nl

foto Loekie van Tweel

Waardering voor OBN in Brussel

Op 5 maart 2013 bezochten OBN-medewerkers Wim Wiersinga en Mark Brunsveld Brussel om de contacten te verstevigen met de Europese Commissie. Zij spraken met François Kremer (beleidscoördinator Natura 2000) en Micheal O'Briain (plaatsvervangend afdelingshoofd) van DG Environment. Hieronder een verslag van Mark Brunsveld.

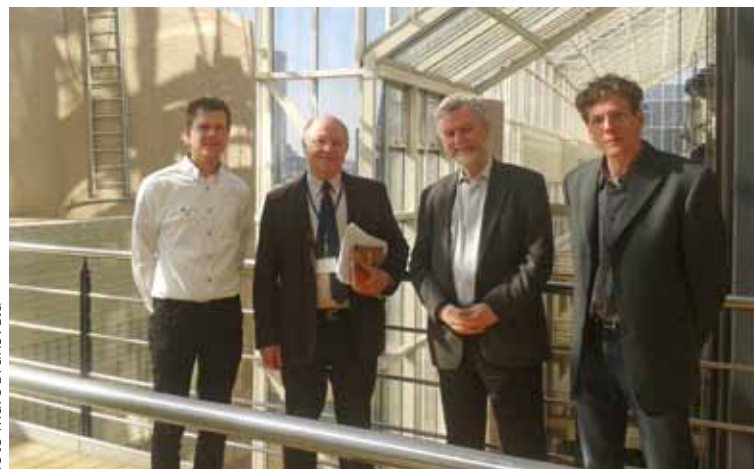

foto Marc Brunsveld

Van links naar rechts: Mark Brunsveld, François Kremer, Micheal O'Briain en Wim Wiersinga.

Er wordt uitgelegd dat het Bosschap zich ervoor inspannt om de overeenkomst over OBN voort te zetten, zodra de huidige eind 2013 ten einde loopt. Meerdere keren geven O'Briain en Kremer aan dat het wegvallen van het OBN netwerk wel erg jammer zou zijn. O'Briain zegt: "It would be a bad thing if the OBN Knowledge Network would disappear. It takes years to build up this expert capacity which could be easily lost if the necessary care is not taken. OBN has a lot to offer and could be a key partner in the Atlantic Biogeographical Process." Onze gesprekspartners zien het OBN netwerk juist als een prachtig middel om bij te dragen aan de kennisontwikkeling en ontwikkeling van beheer- en herstelmaatregelen in het kader van Natura 2000. François Kremer ziet het OBN Kennisnetwerk als een inspirerend voorbeeld: "The OBN Knowledge Network is a unique and inspiring example for us. We are not aware of any example of such network existing in other European countries. OBN is an interesting concept to share with other member states in Europe."

Ecosysteemdiensten

O'Briain ziet een verschuiving in het soort onderzoek dat door belanghebbenden wordt gevraagd. Het onderzoek gaat steeds meer richting ecosysteemdiensten en wat ecosystemen aan baten opleveren voor de maatschappij, naast wat ze kosten. Het uitgangspunt in heel Natura 2000 voor DG Environment is dat gezonde ecosystemen de diensten leveren die de maatschappij nodig heeft (veiligheid, schoon water, schone lucht, CO₂ opslag). Hij vraagt zich af of deze 'shifting knowledge agenda' ook binnen OBN zichtbaar is. In de OBN Kennisagenda 2014-2018, die op dit moment wordt opgesteld, komen deze 'nieuwe' onderwerpen aan bod.

Communication Platform

Hét vehikel voor OBN om een bijdrage te leveren in Europees verband is the New Biogeographical Process en wel specifiek voor de Atlantische regio waar Nederland deel van uit maakt. Het hart van de Biogeographical Process zijn netwerk-ontmoetingen tussen experts die betrokken zijn bij gemeenschappelijke (beheer)problemen. Micheal O'Briain: "We would encourage the OBN Knowledge Network to get profile within the Atlantic Biogeographical process. Use the themes discussed in this process by joining the Communication Platform. If you succeed to address a theme concerning management practise in the Atlantic Region, we may be able to support the organisation of an international workshop."

Communicatie

O'Briain wijst ons op LIFE+ programma. LIFE heeft een communicatie-poot waarvan het budget jaarlijks zeker niet wordt uitgeput. Daar zou OBN gebruik van kunnen maken. Deze pijler richt zich op de verspreiding van informatie en de bewustwording van natuur- en milieuproblemen (zoals de preventie van bosbranden). Hiermee worden begeleidende maatregelen, zoals informatiecampaagnes, conferenties, publicaties en trainingen ondersteund.

Ten slotte prijst O'Briain Nederland, specifiek het ministerie van Economische Zaken, in de rol die ze speelt als leading member state binnen de Atlantische regio. Behalve dat Nederland het Atlantic Seminar heeft georganiseerd (december 2012), is Nederland leading voor de habitats meren en rivieren. "The Netherlands have put a lot of time in the Biogeographical process, which we really appreciate."

Voor meer informatie: Brunsveld@bosschap.nl

Smaragdlibbel (vrouwje)

Meer sprieten

Libellen zijn eigenlijk waterdieren, leren de deelnemers op de veldwerkplaats libellen. Verrassend, vinden veel beheerders van natuurterreinen. Variatie in (onderwater)habitat blijkt het devies als je deze faunagroep wilt helpen.

Dik ingepakt lopen de deelnemers van de veldwerkplaats libellen van de werkschuur op Kampina naar het nabijgelegen ven. Gezien de extreem lage temperatuur - het is rond de 10 OC - zijn de verwachtingen om vliegende libellen te zien laag. Bij het ven aangekomen vertelt Tim Termaat (De Vlinderstichting) hoe de volwassen imago's dit soort gure periodes overbruggen, door laag in de oeverbegroeiing beschutting te zoeken. Al snel lopen twintig gedreven natuurvorsers met hun neus tussen de knieën langs het water. Het is een kwestie van minuten totdat de eerste libel wordt gevonden: een viervlek, die onbeweeglijk in het gras blijft zitten terwijl de fotografen zich om het fraaie diertje verdringen. Wat later wordt op een rietstengel ook het lege larvenhuidje van deze soort gevonden. We zien zelfs een imago die net uit een larvenhuid gekropen is. Met een duidelijk zoekbeeld in ons hoofd zien we steeds meer dieren, tientallen tengere grasjuffers, vuurjuffers en zelfs een noordse witsnuitlibel. Uit het niets scheert ineens een boomvalk laag over onze hoofden, ook op jacht naar libellen. Maar anders dan wij heeft de vogel niets aan de stilzittende insecten.

Waterdieren

Termaat heeft die ochtend overtuigend verteld over de grote variatie in levensstrategieën van libellen, en hoe dit samenhangt met de vaak soortafhanke-

lijke habitateisen. Met habitat bedoelt hij vooral onderwaterhabitat – immers libellen zijn waterdieren: 80-90 procent van zijn leven brengt het dier (als larf) in het water door. Variatie in habitat gaat doorgaans samen met variatie in soorten. Sleutelfactoren in de habitateisen van libellen zijn waterkwaliteit en –kwantiteit, vegetatiestructuur en bodemsubstraat. Dit maakt de libellengroep tot een interessante indicator voor waterkwaliteit. En dit is weer van belang voor Waterschappen om te kunnen monitoren of wordt voldaan aan de eisen vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water (KWR). Van Jaap Bouwman (Unie van Bosgroepen) horen we dat het met de meeste libellensoorten de laatste tijd eigenlijk best goed gaat, dat blijkt uit het Landelijk Meetnet en de nieuwste Rode Lijst. Al zijn er nog steeds wel serieuze bedreigingen: verdroging, vervissing (met name zonnebaars en Amerikaanse hondsvij) en vooral vermessing en verzuring. Die laatste bedreigingen zijn nauwelijks door beheerders op te lossen maar vereisen nationale aanpak.

Herstelmaatregelen liever gefaseerd

Gastheer Erwin de Hoop vertelt dat Natuurmonumenten veel doet om de landschappelijke en ecologische kwaliteiten van vennen te vergroten. Hij toont ons een ven waar in 2007 behalve een dijkje veel bos aan de rand is verwijderd. Ook het volgende vencomplex dat we bezoeken is enkele

jaren geleden flink aangepakt en binnenkort zal hier nog eens een deel van het dennenbos verdwijnen. De Hoop: "Het bos geeft teveel schaduw en verdamping; we zien liever een meer open ven, dat is ook gunstig voor de windwerking op het water." Hij geeft toe dat hier in het verleden de herstelmaatregelen misschien wel eens wat te grootschalig zijn geweest. Eerder die dag lieten Termaat en Bouwman in hun lezingen al pijnlijk duidelijk zien hoe ook goed bedoelde herstelwerkzaamheden rampzalig kunnen uitpakken voor libellen, doordat bijvoorbeeld water tijdelijk verdwijnt, of dat door graven of schoonmaken de onderwatervegetatie compleet wordt afgevoerd (en daarmee het habitat voor larven).

Aan het eind van de leerzame dag zeggen de beheerders dat ze anders tegen hun eigen maatregelen aankijken, nu ze meer vanuit het habitat van de libellenlarven redeneren. Volgens Termaat is het niet zo moeilijk om libellen te helpen: "Zorg voor meer sprieten in het water." [HvdB]

Voor meer informatie
over Veldwerkplaatsen:
www.veldwerkplaatsen.nl

Verbrakking als kans

In Laag-Nederland zien velen de toenemende verzilting als een bedreiging. Onderzoekers zien ook kansen. Kansen voor schoner water, voor verminderde veenaafbraak, voor bijzondere natuurwaarden, en voor zoetwatergebonden landgebruik.

foto Gijs van Dijk

Onderzoeker verzamelt bodemonsters bij de enclosures.

In het Nederlandse laagveen- en zeekleilandschap doen zich grote problemen voor op het gebied van veenaafbraak, baggervorming, bodemdaling en eutrofiering van oppervlaktewateren. Tegelijkertijd is er sprake van verzilting (of verbrakking) van de oppervlaktewateren. Dit kan in Laag-Nederland een bedreiging vormen voor de natuurwaarden die afhankelijk zijn van zoetwater, maar het kan ook kansen creëren voor brakwatergerelateerde natuurwaarden. Dit is de achtergrond van het onderzoek 'Verbrakking in het laagveen- en zeekleilandschap' dat onlangs is afgerond.

Volgens projectcoördinator Piet-Jan Westendorp zien de meeste waterbeheerders en de maatschappij verzilting als een bedreiging: 'het zoute water komt weer binnen'. "Maar wij liggen nu eenmaal in een delta. En door zeespiegelstijging en watertekorten in de zomer is het moeilijker het zout tegen te houden. Vroeger leerden mensen met het zoute water te leven. Met de toenemende welvaart konden ze de invloed van het zout terugdringen. Maar ondanks het vele kunst- en vliegwerk wordt dat nu steeds moeilijker en duurder. Je kan je afvragen of het wel zo handig is om zo tegen de verzilting te blijven strijden. Je kunt ook kijken wat het oplevert als je meer mee beweegt, door het landgebruik aan te passen en kansen te benutten. Uit ons onderzoek is gebleken dat herstel van de brakke situatie in Noord-Hollandse laagvenen kan leiden tot verbetering van de waterkwaliteit, het doorzicht van het water, en beperking van de veenaafbraak."

Fluctuerend zoutgehalte

Naast literatuuronderzoek deden de onderzoekers van Witteveen+Bos, Onderzoekcentrum B-Ware en Stichting Bargerveen experimenten in

het laboratorium en in grote enclosures in het voormalige brakke veenweidegebied IJperveld. Daar volgden zij de effecten van verschillende ingezette zoutconcentraties en van fluctuaties in de zoutconcentratie. Junioronderzoeker Gijs van Dijk deed het leeuwendeel van het werk. Enkele conclusies uit dit onderzoek: hoge(re) zoutgehalten (vanaf 5000 mg Cl/L) leiden tot remming van veenaafbraak en een verbeterde waterkwaliteit, lagere zoutgehalten daarentegen leiden tot waterkwaliteitsproblemen. En het instellen van een fluctuerend zoutgehalte lijkt kansrijk, zowel voor het remmen van veenaafbraak als het herstel van brakwater gerelateerde natuurwaarden.

Uit de experimenten komen zelfs aanwijzingen naar voren dat vormen van zoetwatergebonden landgebruik mogelijk moeten zijn in combinatie met brakwater in de sloot.

Ecoloog Westendorp benadrukt dat de brakke veenpolders, ondanks hun kwijnend voorkomen, nog zeer bijzondere natuurwaarden hebben, in internationaal perspectief bijna uniek. Zoals de habitattypen trilvenen (H7140A) en veenmosrietlanden (H7140B) en natuurlijk een habitatsoort als de Noordse woelmuis. Enthousiast vertelt hij over polder Westzaan: "Hier tref je nog relicten aan van de situatie toen de Zuiderzee hier regelmatig overheen stroomde en boeren brak water inlieten om de percelen te bemesten met kleideeltjes." Maar het is de hoogste tijd hier nu eens echt werk te maken van de verbrakking, vervolgt hij. "Onlangs zag ik de nieuwe vegetatiegegevens van de polder, je ziet de situatie met de jaren achteruit gaan. Het is heel triest." [HvdB]

Voor meer informatie:
p.westendorp@witteveenbos.nl

Nieuwe rapporten

.....
Knelpunten en mogelijkheden voor herstel van terrestrische en amfibische fauna in het riviereengebied - fase 2
OBN175-RI

.....
Randvoorwaarden voor herstel van kenmerkende en bedreigde soorten in het natte zandlandschap - fase 2
OBN176-NZ

.....
Herstel broekbossen
OBN169-BE

.....
Uitbreiding en herstel van Zuid-Limburgse hellingschraallanden - fase 2
OBN177-HE

.....
Verbrakking in het Laagveen- en Zeekleilandschap - van bedreiging naar kans! - 1e en 2e fase
OBN170-LZ

.....
Rapporten kunt u gratis bestellen via info@bosschap.nl onder vermelding van de rapportcode.

De OBN-rapporten zijn bovendien als pdf te downloaden van www.natuurkennis.nl

Praktische beheervragen kunt u stellen op www.wikinatuurbeheer.nl – een team van beheerders en onderzoekers reageert op uw vragen.

Op www.natuurportal.nl vindt u een krachtige zoekmachine om specifiek op natuuronderwerpen te zoeken.

colofon

De o+bn nieuwsbrief is een uitgave van het Bosschap. Een pdf-versie vindt u op www.natuurkennis.nl.

Redactie

Hans van den Bos, Anne Reichgelt,
Wim Wiersinga

Redactie-adres

Bosschap
Postbus 65, 3970 AB Driebergen
info@bosschap.nl

Lay-out

Aukje Gorter grafisch ontwerper

Druk

Senefeleder Misset, Doetinchem

